

# Використання елементів бібліопсихології на уроках української літератури

Автор: Кушнір Ольга Вікторівна

□

## **Використання елементів бібліопсихології на уроках української літератури**

***Ті , які читають книжки,  
неодмінно керуватимуть тими,  
котрі дивляться телевізор...***

Література - мистецтво слова, тому вимагає особливого емоційного та інтелектуального підходу до її вивчення. Усвідомлюючи це, кожен учитель має поставити перед собою завдання: постійно викликати інтерес до читання, показати величезні можливості пізнання світу за допомогою книги, сформуванню розуміння, що книга - безцінне багатство.

На превеликий жаль, у час прискореного розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, збільшення теле- і відеопродукції частина людей нівелює значення книг, вважає їх архаїзмом, не спонукає власним прикладом дітей до читання, забуває про те, що книги, прочитані в дитинстві, багато в чому визначають ставлення людини до навколишнього світу і навіть її долю в майбутньому. Саме тому основним завданням своєї педагогічної діяльності вважаю вироблення стратегії зацікавлення учнів читанням на основі законів бібліопсихології.

Бібліопсихологія - це наука про сприйняття книги читачем. Теорія бібліопсихології Миколи Олександровича Рубакіна - видатного бібліофіла, бібліотекознавця, письменника, бібліографа - сьогодні актуальна, як ніколи.

За Рубакіним, кожен літературний твір справляє найбільший емоційний вплив на того читача, психічна структура якого відповідає психічному типу автора цього твору. Рубакін стверджує, що для одних читачів текст - це переважно ланцюжок подій, для інших - мелодія, для третіх - кольори, для четвертих - поняття. Одні бачать у ньому картини, інші - словесні ряди.

А ще читачі поділяються на екстравертів - людей, які орієнтуються на

зовнішній світ, на події, та інтровертів, тобто тих, які орієнтуються на внутрішній світ. Отже, учителям, розробляючи уроки літератури, необхідно це враховувати.

Традиційно, вивчаючи літературу, ми використовуємо тріаду :

**автор → книга → читач ( учень)**

Чимало нового ми, вчителі української літератури, можемо відкрити для себе, коли поглянемо на наш предмет через тріаду : **читач → книга → автор**.

Читач, бажаючи поповнити свої знання, задовольнити естетичні смаки, бере до рук книгу. Вона в його уяві оживає, наповнює своєю мудрістю, красою. Автор - та людина, яка змушує читача хвилюватися за героїв твору, задуматися над поведінкою та вчинками, зробити висновки для себе. Що ж головне: книга, читач чи автор? На мою думку, так як трикутник не може існувати без однієї зі сторін, так і автор створює книгу для читача. Книга виступає як проекція людського чуття і бачення. Поняття «проекція книги» ввів М. Рубакін , який вважав, що зміст вноситься в книгу, а точніше, стає таким, яким його бачить особистість з певним досвідом. Досвід є рамкою, матрицею і змушує читача чути і бачити те, що йому психологічно близьке і потрібне. Не варто забувати, що формування особистості та її становлення відбувається у процесі навчання, тому вчитель на уроках літератури повинен постійно узгоджувати досвід учня з навчальним матеріалом.

**Основні положення бібліопсихології Микола Олександрович Рубакін сформулював у трьох законах.**

✘ Біографія письменника - це ключ до розуміння його творчості.

Біографії письменників служать взірцем для учнів. Вивчення життєпису письменника має пізнавальне і виховне значення. Адже біографія вивчається не сама по собі, а поєднується із творчістю письменника.

Виховання учнів засобами художнього слова - процес цілісний, у якому взаємодіють вплив образів твору й особистість його автора. Показове висловлювання з цього приводу І. Я. Франка: «Про свої новели скажуть тільки одне, що майже всі вони показують дійсних людей, котрих я колись знав, дійсні факти, на котрі я дивився або про котрі я, як то кажуть, переміряв власними ногами. В такому розумінні - всі вони частки моєї біографії».

А висловлювання Т. Г. Шевченка, що «історія мого життя є частиною історії моєї батьківщини», можна застосувати до життєписів усіх письменників. Вивчення життєвого шляху письменника повинно бути своєрідною психологічною та естетичною підготовкою до розгляду його творчості.

Особа письменника в будь-якому випадку повинна розглядатися в

нерозривному зв'язку з епохою, що її породила. Розкривати духовний світ письменника якоюсь мірою означає дати характеристику історичним явищам того часу.

- ✘ Наступний закон розглядає твір і читача як ланку процесу спілкування, під час якого читач отримує життєвий досвід.
- ✘ Третій закон ґрунтується на індивідуальному сприйнятті книги, яке залежить від життєвого досвіду читача. Виявляється, що сприйняття книги залежить, передусім, від духовного досвіду особистості. А він дуже різний. І причин тому кілька: тут і психобіологічні показники, характер виховання, соціальний стан.

**Знання законів бібліопсихології дає можливість кожному реалізувати своє сприйняття твору:**

- ✘ прекрасно запам'ятовуєш ланцюжок подій - перекажи лаконічно твір;
- ✘ добре відчуваєш внутрішній світ персонажів, передай їхні почуття;
- ✘ якщо ти майстер виразного читання, то ти герой кожного уроку;
- ✘ бачиш світ у кольорах, картинах - твої ілюстрації - прикраса наших уроків.

## **Форми, методи, прийоми, засоби**

Методи та прийоми, які використовую у своїй роботі, грубую за такими принципами: емоційно, мудро, творчо, практично, технічно.

## **Емоційно**

Учитель повинен створити психологічну установку на отримання нової інформації, зацікавити учнів, розбудити почуття, спонукати використовувати отриману інформацію для створення проблемної ситуації. Навчання мусить бути захоплюючим, наповненим, а ще воно має охоплювати релаксацію, дієвість, стимули, емоції. Англійський учений Стоуенс довів, що учні, які емоційно налаштовані на урок, досягають значно більших успіхів, ніж ті, яких не заохочували. Видатний педагог Песталоцці пропонував починати будь-яке спільне навчання людей з об'єднання їх "через настрої", тому вплив учителя на психологічний клімат у класі дуже великий.

## **" Прогноз погоди "**

На душі у вас зимно та сніжно. Не забувайте, що сніжинки та крижинки все одно розтануть.

Ви роздратовані, готові метати блискавки, заспокойтеся, адже від ваших блискавок можуть постраждати інші. Все буде добро.

Сьогодні у Вас на душі сонячно, отже, зумієте своїм теплом зігріти своїх друзів.

## «Парасолька»

*(Допомагає учителю звернути увагу на загальні риси характеру учнів)*

- **Якого кольору парасольку обрав би ти , щоб захиститися від зливи?**

**Фіолетовий** подобається людям самодостатнім. Вони, зазвичай, задоволені собою, легко переживають невдачі, адже свято вірять у їх випадковість.

**Червоний** колір обирають люди енергійні, які люблять бути в центрі уваги і в центрі будь-яких подій.

**Синьому** надають перевагу люди врівноважені, які цінують глибокі стосунки. У них небагато друзів, але це дійсно близькі люди.

**Зелений** колір вказує на амбітність. Його обирають люди, яким важливо досягти високих результатів. Ці досягнення обов'язково повинні оцінити інші. Ті, хто обрав зелений колір, важко сприймають критику, болісно переживають власні невдачі.

## «Палітра»

Коротка характеристика основних кольорів як емоційнопсихологічного вираження особистості:

- **Синій:** сумлінний, спокійний, деколихолодний.
- **Зелений:** самостійний, наполегливий, інодіупертий, напружений.
- **Червоний:** доброзичливий, товариський, енергійний, впевнений, дратівливий.
- **Жовтий:** дужеактивний, відкритий, товариський, веселий.
- **Фіолетовий:** неспокійний, емоційнонапружений, щонає потребу в контактї.
- **Коричневий:** залежний, чутливий, розслаблений.
- **Чорний:** мовчазний, егоїстичний, ворожий.
- **Сірий:** млявий, пасивний, невпевнений, байдужий.

## Мудро

### «Сувої мудрості»

Вислови видатних українських письменників не тільки емоційно підготують учнів до уроку, а й дадуть певне уявлення про світогляд митця.

*Україна - розкішний вінок з руті і барвінку,  
що над ним світять заплакані зорі*

**С. Васильченко**

## Творчо

У кожній людині природою закладений певний творчий потенціал. Виявити здібності, розвинути їх якомога повніше - таке завдання повинен ставити перед собою кожний учитель. Надзвичайно важливо навчити бачити прекрасне, тонко сприймати навколишній світ, правильно й образно висловлювати думки. Робота ця клопітка, об'ємна, тож розпочинати її слід якомога раніше і проводити систематично.

### «Кольорограма»

#### **Прийом експресивної психотехніки. Малюємо кольорограму**

На аркушах паперу учні малюють фарбами довільну геометричну фігуру чи роблять просто мазок того кольору, з яким у них асоціюється образ героя. Потім демонструють усім свій вибір. Учитель робить узагальнення.

### «Діаманта»

Для роботи з поняттями протилежними за змістом використовується прийом складання діаманти. Діаманта - це віршована форма з семи рядків, перша і остання з яких - поняття з протилежним значенням. Написання діаманти дає можливість краще зрозуміти суть відмінностей і взаємозв'язок понять, протилежних за значенням. 1 і 7 рядки - іменники 2 і 6 рядки - два прикметники, 3 і 5 рядки - три дієслова, 4 рядок - два словосполучення або речення з чотирьох слів.

Наприклад, вивчаючи оповідання В. Винниченка «Федько - Халамидник» пропонуємо учням скласти «Діаманту».

## **Федько**

Запальний , неслухняний

Бешкетує , розважається, ризикує

Справжній халамидник , слухняна дитина

Заздрить,обманює

Слухняний, тихий

## **Толик**

З метою узагальнення знань про дитячі роки Кобзаря створюємо скрап-букінг про дитинство поета. ( На основі повісті С. Васильченка « В бур'янах»)

**Скрап-букінг** -це альбом з фотографіями, фотоколажами, декорований елементами, картинками, афоризмами та іншимизаписами.

## **Практично**

Під час роботи над художнім твором знаходжу епізод у книжці, найбільш співзвучний зі станом душі учнів. Ставлю запитання таким чином , щоб відчутти ефект колективного занурення в текст, радість від читання, розуміння і відкриття життєвих істин. Для цього використовую інтерактивні технології . Вони є важливим складником особистісно зорієнтованого навчання.

Суть інтерактивного навчання полягає в тому, що навчальний процес відбувається за умови активної взаємодії всіх учнів у процесі співнавчання та взаємонавчання, де учні розуміють, що вони роблять і для чого. За таких умов учень і вчитель є рівноправними, рівнозначними суб'єктами навчально-виховного процесу.

### **Інтерактивна гра «Трибуна»**

Уявіть себе в ролі кореспондента, який отримав завдання від редакції відзняти матеріал про містечко Недоладію, (Малик Г. «Незвичайні пригодиАлі в країні Недоладії») і прокоментувати його у випуску новин.

### **«Біографічна піраміда»**

Ім'я героя твору.

Два слова, що описують героя.

Три слова, що описують місце події.

Чотири слова, що описують проблему.

П'ять слів, що описують подію, яка відбувається з героєм упродовж сюжету.

Шість слів, що описують подію, яка сприяє переосмисленню проблем.

Сім слів, що описують подію, яка відбувається задля розв'язання проблеми.

## **Васильченко**

Знедолений, справедливий

Мальовничий край Чернігівщини

Важке, пригноблене, голодне дитинство

Задумав написати повість про величного Кобзаря

Любив пісню, влучне та правдиве слово, гумор

Страшні картини життя простого народу в поневоленій Україні

### **«Карти розуму»**

Конспект нелінійної форми, що містить центральний образ і декілька гілок із ключовими словами та підпорядкованими поняттями, що винайшов Тоні Бьюзен.

### **Гра «Бюро знахідок»**

#### ***Ігрова ситуація***

Учитель повідомляє учням, що в «бюро знахідок» потрапили речі, які загубили літературні герої. Учнім потрібно знайти власників цих речей та довести, що саме вони є власниками загублених речей.

#### **«Намалюйте щастя»**

Приєм психомалюнка дає можливість виразити розуміння абстрактних понять, внутрішній світ через зорові образи. Наприклад, після вивчення розділу «Народні казки» в 5 класі дати завдання намалювати зло і потім пояснити свої малюнки.

## **Технічно**

У час стрімкого розвитку науково-технічного прогресу, невинного потоку інформації все більш актуальним і хвилюючим стає питання бездумного використання інформаційного простору. Діти безцільно входять в Інтернет, відшукують для себе інформацію. Комп'ютер став грою, замінив друзів, задовольнив ті потреби дитини, які вона не змогла задовольнити у повсякденному житті. Живе буденне спілкування перейшло у віртуальне. Сьогодні це стало проблемою. Але ми (вчителі) розуміємо, що, набуваючи нових знань, дитина розвивається, пізнає невідоме і в майбутньому в змозі цим скористатися.

Тому, щоб учні проводили час за комп'ютером максимально ефективно пропоную їм створити **бук-трейлер, веб-сайт, веб-сторінку, відеоролик про письменників**.

Щоб зробити уроки вивчення біографії письменників яскравими, інформативними використовую цикл передач «Обличчя української історії», у яких розповідається про життєвий і творчий шлях відомих людей.

### **Висновки**

Уроки літератури мають бути творчими, цікавими, різноманітними. Тому, застосування бібліопсихологічного підходу при викладанні літератури дає можливість впливати на внутрішній світ дитини за допомогою художнього слова.

Щоб домогтися успіхів у плані впливу літератури на дитину, потрібно насамперед викликати у неї бажання читати, і не просто читати, а жити разом з героєм, страждати, боротися, перемагати, прагнути бути таким, як позитивний герой твору. Намагаюся переконати дітей, що література – це підручник життя, а школа не підготовка до життя, це життя.

Сьогодні урок літератури має бути не просто змістовним: знання, що отримують учні, мають бути не тільки науково обґрунтовані, а й особистісно значущими для них, оскільки література – це наука і мистецтво, що впливає на формування духовного світу людини. Відомий у світі методист Н. Волошина стверджує: «Урок літератури сьогодні – це витвір мистецтва, у якому присутні і краса, і натхнення думки, і радість пошуків, створені спільними зусиллями учня і вчителя»



